

Světelné znečištění

podle ministerstva životního prostředí

(kronika událostí od zařazení ochrany nočního prostředí do zákona po snahu o její znemožnění)

Jan Hollan, Hvězdárna a planetárium M. Koperníka v Brně

na Velký pátek 2003

Obsah

1 Prolog	1
2 Zapojení ministerstva	2
3 Nové poznatky a jejich zohlednění	3
4 Smutný případ z Brna	3
5 Návrh nařízení z odboru	3
6 Osudy onoho návrhu	4
7 Změna zákona	5
8 Podpora ze světa	7
9 Epilog a východisko: explicitní pravidla rovnou v zákoně	7

1 Prolog

Pojem „světelné znečištění“ a záměr světelné znečištění snižovat je v české legislativě novinkou, kterou na základě důkladných informací zařadila do zákona o ovzduší poslanecká sněmovna na podzim 2001.

Zařadila jej tam (s podporou ministra) jen v té nezákladnější podobě, deklarativně. I to mohlo pro některé další kroky stačit, především to dalo oporu pro vyhlášky obecních samospráv, pokud by se světelným znečištěním chtěly zabývat, třeba na základě přání svých občanů.

Přesto ale uložila vládě úkol, aby vydala nařízení, ve kterém opatření ke snižování tohoto typu znečištění stanoví. Bohužel, již neuvedla sankce, které za nedodržování takového nařízení lze udělit (znění relevantních částí zákona viz svetlo.astro.cz/zakon).

2 Zapojení ministerstva

Ministerstvo životního prostředí se na mne už v době, kdy finální podoba zákona nebyla ještě známa, obrátilo s objednávkou návrhu předpisu, který by měl úkol stanovený zákonem, totiž snižování světelného znečištění, zajistit. Objednávku jsem postoupil své mateřské instituci a požadované materiály jsem v polovině listopadu 2001 ministerstvu předal.

Zákon koncem prosince odešel ze sněmovny do senátu, k částem o nočním svícení, které tam sněmovna oproti vládní předloze zařadila, ale senátoři nedostali žádnou dokumentaci (odhaduji, že ji měli dostat z ministerstva) obdobnou té, jakou jsme předali poslancům. Já jsem spolu s dalšími, kteří si potřebu ochrany nočního prostředí dobře uvědomovali, nepovažoval za vhodné posílat zvenčí zdůvodnění něčeho, co v textu zákona už zařazeno je, tím spíše, že mi to připadalo zcela nekontroverzní. Ostatně vše podstatné i s odkazy na další literaturu ministerstvo už mělo.

V lednu 2002 se ředitelka odboru ochrany ovzduší MUDr. Rychlíková rozhodla sestavit poradní komisi, která by se přípravou nařízení vlády měla zabývat. Na žádost referentky ing. Kotlíkové, která tímto oborem byla pověřena, jsem obratem navrhl odborníky z několika relevantních oborů, tedy takových, z jejichž hlediska se leckteré světlo uměle přidávané do nočního prostředí projevuje zvláště škodlivě. Konkrétně entomologa, ornitologa, lékaře, zástupce slabozrakých a úřadu civilního letectví (je takových oborů ještě více, ale jejich zainteresované zástupce jsem během pár dní jsem nestačil sehnat). K mému překvapení je ministerstvo nikdy neoslovilo, ale naopak pozvalo zástupce oborů a institucí, jejichž zájmem bylo noční svícení nijak neregulovat, ze zákona takové pasáže vypustit a zatím alespoň zabránit přijetí jakýchkoliv dalších předpisů, které by expanzi libovolného svícení mohly omezovat. Jako obhájce myšlenky ochrany nočního prostředí pak přizvalo pouze „hvězdáře“, mne a kolegu Pavla Suchana.

Několik uskutečněných schůzek oné komise bylo vyplněno převážně kličkováním, nikdy se neprobíraly ani podklady (zahrnující i překlady precedenční legislativy platné jinde ve světě), které jsem ministerstvu na jeho žádost na podzim poskytl. Podklady např. asi nečetl JUDr. Neumann, který na úvodní schůzce ab initio rozvažoval, jak by se případně dalo svícení regulovat.

Jedné se schůzek, v dubnu 2002, se účastnil i Robert L. Gent, evropský zástupce International Dark Sky Association (www.darksky.org), který účastníky ubezpečil, že základní požadavek pro snížení světelného znečištění, tj. nesvítit vůbec směrem nahoru, se skutečně bez problémů daří plnit všude, kde si jej na světě stanovili, leckde už desítky let.

Aktivita ministerstva se projevila jen tím, že na žádost zástupců současné osvětlovací praxe nechalo na jaře 2002 přeložit do češtiny některé zastaralé dokumenty CIE, týkající se nežádoucích důsledků venkovního osvětlování. Pro účinnou ochranu nočního prostředí jsou tyto dokumenty považovány odbornou veřejností za bezvýznamné, jde spíše o vnitřní diskusi CIE, velmi pokulhávající za nejlepší praxi i legislativou v různých místech světa.¹

Argument proti mému návrhu se ke mně nikdy nedostal žádný, pouze stanovisko reprezentantů dosavadní osvětlovací praxe, že není potřeba nic měnit a že např. s požadavkem, nepřipustit v budoucnu svítidla, která svítí do nebe, nesouhlasí. (Jak jsem se později dozvěděl, referentka očekávala, že se zástupci znečišťovatelů a astronomů dohodnou na nějakém kompromisu. Úřad bral zřejmě celý tento obor jen jako věc týkající se hrstky hvězdáren a lidí z osvětlovací praxe, ty druhé přitom považoval za lepší zástupce zájmů veřejnosti...)

¹Za zmínku stojí, že ministerstvo nedalo dosud přeložit např. Summaries for Policymakers ze čtyř zásadních zpráv Mezivládního panelu pro klimatickou změnu, tedy základní vodítka pro ochranu klimatu, která je také cílem zákona o ovzduší – tato Shrnutí přitom nejsou o mnoho rozsáhlejší, než ony bezvýznamné dokumenty CIE, a dávno si je měly přečíst přinejmenším tisíce českých občanů. Jejich např. dánský překlad už existuje, i když stěžejí který tamní „policymaker“ nečte běžně anglické texty. Viz amper.ped.muni.cz/gw.

3 Nové poznatky a jejich zohlednění

Já jsem průběžně odboru ochrany ovzduší, přinejmenším vždy příslušné referentce, pro tento „nový“ (ne ve světové praxi, ale pro ministerstvo) obor poskytoval informace o nových poznatcích, které závažnost problému velmi zdůrazňovaly, pozvánky na mezinárodní konference, abstrakty a pak i elektronické sborníky z nich. Na jednom symposiu, vůbec první světovém, které bylo zaměřeno výhradně na vliv světla na zdraví, jsem domluvil paní ředitelce odboru možnost bezplatné účasti i dlouho po uzávěrce přihlášek, ona mi ale dva dny před ní oznámila, že tam nepojede (během několika hodin jsem našel jinou lékařku, která se jako jediná Češka tohoto přelomového symposia zúčastnila, ani ji pak ale ministerstvo ke spolupráci nepřizvalo).

V září se v Luzernu konalo zásadní evropské symposium k ochraně nočního prostředí, ani tam ministerstvo nikoho nevyslalo, zúčastnil jsem se jej z České republiky jen já (stejně jako italského symposia „Zachraňme noc“ předtím v květnu). Ukázalo se ale, že referentka se pokusila nějaké znalosti načerpat tím, že si zajela na služební výlet do Lombardie (za pracovní cestu to považovat nelze, neboť její program nebyl dohodnut s vedoucími italskými institucemi, které se ochranou nočního prostředí zabývají, ani s žádným tamním odborníkem – to ovšem bylo potřeba, neb i tam jde o obor, který není ještě všeobecně dobře známý, příslušná legislativa platí teprve od jara 2000.)

Vypracoval jsem s ohledem na nové poznatky postupně další, formálně zjednodušené a věcně účinnější verze návrhu nařízení vlády. Reakce na ně ze strany ministerstva byla nulová, námítky české veřejnosti (návrhy byly elektronicky zveřejněny) se neobjevily. K návrhům jsem napsal i detailní zdůvodnění všech jejich částí a také obecné vysvětlení, proč jsou taková pravidla potřeba. Jednu verzi jsem v říjnu přeložil do angličtiny a zveřejnil s prosbou o oponenturu odborné světové veřejnosti. Faktické námítky proti znění nařízení se nevyskytly žádné, jen dotazy na konkrétní emisní limity (překlad zdůvodnění jsem totiž nenabídl).

4 Smutný případ z Brna

Jednu aktivitu ministerstvo ale přece jen vyvinulo, totiž odpovědělo na dotaz brněnského magistrátu, jestli zákon už něco o tom, jak svítit a nesvítit, neříká. Dotaz byl motivován snahou zastavit instalaci extrémně znečišťujících svítidel, kterými se v té době nahrazovala stará, znečišťující přece jen méně. Odpověď ministerstva, podepsaná JUDr. Prchalovou, byla ve smyslu, že zákon nepožaduje nic a že až do vydání nařízení vlády si každý může instalovat co chce. Magistrát se tak stal bezmocnějším proti aktivitám brněnských Technických sítí, a.s., než byl předtím. Já jsem tuto odpověď napadl tvrzením, že zákon ukládá obecnou povinnost se znečišťování ovzduší vyhnout. Dr. Prchalová na to reagovala tím, že světelné znečištění nepovažuje za znečišťování ovzduší.

Neobyčejně oslňujících svítidel, místy velmi ohrožujících bezpečnost chodců, bylo v roce 2002 po přijetí zákona o ovzduší v Brně instalováno mnoho tisíc a noční životní prostředí jimi výrazně degradováno (viz má interpelace.amper.ped.muni.cz/light/texty_pdf/interpelace.pdf).

5 Návrh nařízení z odboru

Až na podzim mi příslušná referentka poslala k připomínkám svou verzi nařízení, která mě věru zděsila. Byl to zmatený pokus o syntézu požadavků zastánců současné praxe s požadavky, které ji měly změnit. Od moderních precedentů, platných v italských regionech, se bezdůvodně

téměř ve všech ohledech lišil, a snižování světelného znečištění, ba ani zastavení jeho růstu, by nijak nemohl zajistit. K návrhu jsem napsal podrobný komentář a výčet nutných změn, osobně jsem vše vyložil referentce i paní ředitelce. Na řadě změn, které by nařízení přiblížili k nejlepší světové legislativě, jsme se shodli.

Během několika dní jsem pak ještě na žádost odboru napsal orientační pokyny o způsobech měření jasů a osvětleností, tedy o metodách kontroly dodržování emisních limitů.

Na začátku prosince jsem ke své hrůze dostal již návrh oficiální, který byl postoupen do připomínkového řízení řadě resortů a institucí. Nebyl o nic lepší než onen koncept, cíl a požadavky zákona neplnil v žádném ohledu. Napsal jsem znovu podrobnou jeho analýzu, návrh nutných změn, čistopis takto upraveného návrhu, a odeslal vše v termínu (18. prosince) náměstkovi ministra pro legislativu JUDr. Petržílkovi, dle pokynů v doprovodném dopisu.

Až při práci na této verzi návrhu jsem si uvědomil, že část viny za tak špatný návrh odboru nesu i já – zákon totiž požadoval ve skutečnosti také stanovení oblastí, kde se nesmí svítit, a já jsem je ve svých předchozích návrzích doopravdy nespecifikoval. Jen jsem, v úplné shodě s italskými předlohami, označil osvětlovací soustavy splňující jistá kritéria za neznečišťující (samozřejmě, i když taková soustava nesvítí, kam nemá, světelné znečištění je nevyhnutelně působeno osvětlenými plochami). Teprve v prosinci 2002 jsem do svého návrhu zařadil myšlenku novou, bez světových precedentů, kde jsem požadavek zákona aplikoval na zvláště chráněná maloplošná území (rezervace a přírodní památky obou typů, tj. prosté a národní). V nich se samozřejmě ani dnes běžně nesvítí, podstatný je ale požadavek nesvítit ani zvenčí do nich. To je požadavek významný a účinný, neb světla viditelná z lokality z ní vytahují hmyz, který pak u lamp hyne, aniž splnil svou úlohu v daném ekosystému.

Já jsem sice možnost aplikovat tento požadavek zákona právě na nejvýznamnější přírodní lokality, kdyby to bylo považováno za vhodné, zmiňoval i na ministerstvu po celý rok, ale bohužel jsem jej do návrhu dříve nezařadil. Jedním z důvodů bylo, že jsem nechtěl nikde požadovat o nic více, než uváděly podklady pro sněmovnu – aby poslanci neměli dojem, že něco takového přece neměli na mysli.

Připomínkové řízení skončilo veřejným slyšením už o dva dny později (20. prosince), mnohem dříve, než by bylo technicky možné pečlivě všechny připomínky probrat s ohledem na co nejúčinnější ochranu ovzduší. Účastníci slyšení dostali znění návrhu už značně odlišné od původně zaslaného, beroucí ohled na formální připomínky jiných resortů a na přání zastánců současné osvětlovací praxe. Během slyšení jsem uvedl skutečnost, že návrh neplní požadavek zákona, i když by jej plnit snadno mohl (velmi žádanou ochranou nejčistějších míst přírody).

Další znění návrhu začalo vznikat už na konci slyšení pod rukama Dr. Neumanna, ale jen jako lavírování při nešťastně pojaté snaze předstírat naplnění zákona tím, že se některé způsoby svícení prohlásí za „zamezující výskytu světelného znečištění“, nikoliv tak, aby se mohl splnit cíl zákona (skutečně světelné znečištění snižovat).

6 Osudy onoho návrhu

Obratem jsem proto e-mailem upozornil ministra, že mu odbor připravil zcela nefunkční návrh, jehož postoupením do dalšího schvalování nemůže být dosaženo ničeho dobrého, a že by jej rozhodně neměl podepisovat. Text návrhu jsem obdržel až po Novém roce, v co nejkratší lhůtě jsem jej opět okomentoval, navrhl nutné změny, napsal takto upravený text a apeloval na ministra, aby projednávání textu v původní podobě zabránil, neb je zcela bezpředmětné.

Poté jsem dostal odpověď paní náměstkyně ing. Jiráskové na svůj první dopis ministrovi, ono stručné upozornění bez příloh. V něm paní náměstkyně uvádí jako argument, že návrh byl

připravován ve spolupráci se soudním znalcem. Onen „expert“ (ing. Maixner) je ale soudní znalec v oboru jiném, totiž osvětlování, nikoliv této teprve vznikající části ochrany životního prostředí. A (jistě ne náhodou) je to také ten občan, který apeloval po prvním schválení textu zákona ve sněmovně na instituce (např. senát) a osoby, kteří se textem měly dále zabývat, aby pasáže týkající se svícení vypustili. Totéž prosazoval v poradní komisi ministerstva a (jak se ukázalo během roku 2003) také v dalších orgánech, které se návrhem nařízení vlády zabývaly (tam mu šlo ale hlavně o to, aby žádné nařízení nebylo přijato). Kuriozitou je, že onen soudní znalec veřejně prohlásil, že nechte v žádných cizích jazycích (ergo, nemůže se ani seznámit s aktuální odbornou literaturou).

Své komentáře, návrhy změn a upravený text návrhu nařízení jsem poslal také JUDr. Krechtovi, členovi správní komise legislativní rady vlády, která se návrhem nařízení zabývala. Ten se osobně vyjádřil ve smyslu, že mu mnou nabídnutá alternativa připadá s drobnými úpravami použitelná, lépe odpovídající zákonu než ta vypracovaná odborem ochrany ovzduší. Jiným členům komise, tedy z jiných resortů, natož pak nějakým politikům mimo resort, jsem nic neposílal, abych nevzbudil dojem, že dělám něco proti ministerstvu. Komentáře a návrhy byly nicméně veřejně dostupné, viz dosud amper.ped.muni.cz/light/zakon_00/mzp.

Komise legislativní rady přispěla k tomu, že návrh textu z ministerstva byl upraven do podoby již ne kocourkovské, v níž byl (pro pouhé nařízení vlády neobvykle) postoupen dále samotné radě. K této verzi jsem opět vypracoval komentář, návrh změn a čistopis upraveného textu.

Až pak jsem si našel aktuální důvodovou zprávu k návrhu nařízení vlády. Z ní jsem pochopil, proč se právníci v komisi stavěli k celé věci tak rozpačitě. Nebylo to jen vinou bídného textu návrhu. Bylo to i proto, že zdůvodnění bylo tak povrchní, že to až budí dojem záměru. Vůbec nezmiňovalo mnohé škodlivé důsledky nedbale směřovaného a přehnaně silného svícení pro bezpečnost, zdraví, přírodu i kulturu, ani pozitivní důsledky účinné regulace nočního svícení (jako nesporné, na mnoha místech světa i Česka prokázané úspory elektřiny i peněz). Nezmiňovalo, jaká pravidla platí v jiných místech světa, především v italských regionech, jen předstíralo, že návrh nařízení je vlastně obdobný...

Legislativní rada pak návrh nařízení vůbec neprojednávala, jen doporučila jej nepřijmout. Hlavním uvedeným důvodem byly nedokonalosti v zákoně. Ze stejného důvodu jej nepřijala vláda a nařídila ministroví připravit návrh novely zákona, aby v této části byl prostý chyb.

Skutečným důvodem ale mohlo dost dobře být, že návrh byl (i po všech úpravách) evidentně dost špatný a nepřesvědčivý. Já jsem sice pro poslední, vlastně jen dohodnutou (napsanou jsem ji nikdy neviděl) verzi napsal podpůrné odborné stanovisko, které její přijetí jako první krok k ochraně nočního prostředí doporučovalo, ale tato moje podpora ministerstva asi ani nebyla ve vládě uplatněna.

7 Změna zákona

Vláda svým usnesením č. 292 uložila ministroví životního prostředí

„vypracovat a vládě předložit návrh změny zákona č. 86/2002 Sb., o ochraně ovzduší a o změně některých dalších zákonů (zákon o ochraně ovzduší), ve znění zákona č. 521/2002 Sb., jehož předmětem bude novela ustanovení týkajících se světelného znečištění, a to tak, aby tato změna mohla být zapracována do již předložené novely tohoto zákona.“

Na odboru ochrany ovzduší (přínejmenším referentka a Dr. Neumann) usnesení pochopili tak, že nejlépe bude ze zákona veškeré požadavky vypustit (viz amper.ped.muni.cz/jenik/letters/zak_oo/msg00129.html)

Ústní tradice praví, že se řídili přáním nechat vše na obecních samosprávách. Návrh, který připravili, jde ale ještě dál – možné samosprávné akty obcí velmi omezuje:

- tím, že má být vypuštěn cíl zákona, snižovat světelné znečištění,
- úpravou definice světelného znečištění, aby nezahrnovala světlo rozptýlené od osvětlených ploch, tedy velmi sťažovala limitování intenzity osvětlení, a také aby předem vylučovala úvahy o regulování znečištění působeného např. rozsvícenými výškovými budovami
- a hlavně spoustou omezení, které pro takové vyhlášky stanoví.

Obce by po takové novele mohly proti expanzi hrubě nedbalého komerčního osvětlování, i proti lajdáctví při osvětlování veřejném, dělat vlastně mnohem méně, než kdyby vůbec nebylo svícení do zákona o ovzduší zahrnuto... Mohly by vydávat jen doporučení, kdyby jim to vůbec stálo za to.

Ve skutečnosti mohly obce už dávno vydávat vyhlášky omezující světelné znečištění. S oporou dosavadního znění zákona takové účinné vyhlášky mohly platit už od data jeho účinnosti. Samozřejmě, nelze obcím zazlívát, že čekaly na vodítko v podobě nařízení vlády.

V dosavadním zákoně o ovzduší, pokud jde o svícení, není velkých nedostatků. Ten hlavní je, že k nařízení, které ukládá vydat vládě, nestanoví žádné sankce. V řeči právníků jde tak o normu imperfektní. Je snadné sankce doplnit, nejjednodušeji tak, že budou vždy v pravomoci orgánu obce. Do dosavadního odst. 10 § 40 a odst. 2 § 50 stačí doplnit do výčtu též odst. 12 (paragrafu 3). Tak se obce nebudou zbytečně strachovat – iniciativa by stejně měla vycházet převážně od nich. I touto „měkkou“ sankcí (která by leda zcela výjimečně byla uplatňovaná orgánem obce na obec v samosprávné působnosti) by dodržování nařízení vlády bylo možné docílit.

Druhým nedostatkem zákona jsou rozdílné formulace ohledně nařízení orgánů obcí: v jedné se mluví o zamezení vzniku znečištění, ve druhé, zmocňovací, o opatřeních k jeho snížení nebo prevenci. Sjednotit je (aby zahrnovaly všechny tři možnosti) je triviální: v obou odstavcích (tj. odst. 10 § 3 a bodu „k“ odst. 1 § 50) použít formulaci „opatření ke snižování, předcházení nebo zamezení výskytu světelného znečištění“.

Větší úprava by byla vhodná k naznačení, že regulovat lze spíše světelné emise než imise, a tedy hovořit o vzniku místo o výskytu znečištění. Aby bylo zřejmé, že jde jen o dodatek k celoplošnému nařízení vlády, je dále vhodné před substantivum „opatření“ přidat upřesnění „další“, tedy celkem

„další opatření ke snižování, předcházení nebo zamezení vzniku světelného znečištění“

Smyslem takového zpřísnění požadavků pouhého nařízení vlády na území obce může být ochrana dalších přírodních lokalit, klidného spánku občanů, bezpečnosti provozu (hlavně pro zkrácení lhůt k nápravě z desítek let na roky či měsíce) atd. Při iniciativě samosprávy se světelné znečištění v obci vznikající dá snížit radikálně během jediného roku, ku prospěchu všech občanů, životního prostředí i obecní pokladny.

Možnost zamezit vzniku světelného znečištění mi ještě před rokem připadala jako divná. V zahraniční legislativě jsem takovou věc nenašel. Ale, jak jsem již uvedl, uvědomil jsem si na podzim, že je ve skutečnosti potřebná. Dává totiž možnost v některých zvláště citlivých místech zachovat, ba i obnovit co možná přírodní tmu. Takovou možnost již podpořila řada českých odborníků z ochrany přírody i jejího vědeckého zkoumání, získala si respekt i v zahraničí.

Zákon v dosavadní podobě tedy není nijak nešťastně formulován, ale naopak je prozíravý. Není divu, že si svými pasážemi o světelném znečištění získal už na jaře loňského roku světovou slávu a jeho reputace trvale roste – stále další světová média (před rokem televize i rozhlas BBC, nyní např. Associated Press) o něm s nadšením referují, velmi jej oceňují i všichni světoví odborníci v oboru ochrany nočního prostředí.

8 Podpora ze světa

Protože se domnívají, že za začleněním tohoto oboru do zákona stojí má práce, a oceňují též mé odborné příspěvky a návrhy předpisů, které mají noční svícení regulovat, udělili mi (k mému překvapení) nejprestižnější cenu, která v tomto oboru existuje: Hoag-Robinsonovu. Prý za zásluhy o českou a evropskou legislativu. Mezi oněmi odborníky jsou i velmi známí světelní technici (konkrétně, cenu uděluje Board of Directors of The International Dark Sky Association, společnosti, jejímiž členy jsou kromě angažovaných občanů též mnozí producenti svítidel, výrobci elektřiny, i velkoměsta jako Los Angeles). To neuvádím, abych se chlubil, ale jen jako oporu pro ty, kterým jsou sice mé návrhy sympatické, ale sami se ve věci nevyznají a nevědí, komu mají věřit. Zákulisních zastánců současné osvětlovací praxe je totiž mnohem víc a navíc za nimi stojí stamiliony (no, spíš miliardy) korun.

Škoda, že se mými radami řídí více ve světě než na českém ministerstvu. Stále doufám, že se to změní...

9 Epilog a východisko: explicitní pravidla do zákona

Předchozí kronika asi působí dojmem, že ministerstvo za jeho činnost velmi kritizují. Řekněme spíš, že ho nemám moc za co chválit. Chápu ale, že jde o věc pro naprostou většinu lidí málo známou a že to prostě nezvládli tak, jak jsem doufal. Stále se snažím věřit, že jednali v dobré vůli chránit životní prostředí, a že to se nakonec i v tomto oboru naučí. Snad to chce trochu víc snahy a odhodlání. Není toho potřeba zas tak moc vymýšlet, většinou stačí opisovat odjinud. Česko má ještě šanci být v tomto malinkém oboru (zahrnujícím ale časově celou polovinu životního prostředí...) v Evropě nikoli kdesi pozadu, jak je to obvyklé, ale naopak první, inspirující! Velký tlak jistých sil na to, aby se u nás nic neměnilo, je zajisté motivován i tím, aby se nezačalo něco měnit v celé EU...

Docílit účinné ochrany nočního prostředí prostřednictvím legislativních aktivit moci výkonné mi po dosavadních zkušenostech připadá málo nadějně. Zákulisní lobby znečišťovatelů dá těžko čelit, nemůže-li přitom pomoci veřejnost.

Jedinou cestou tak je asi zařadit příslušná pravidla pro venkovní osvětlování rovnou do zákona, jak jsme doporučovali již v září 2001 a jak je tomu i jinde na světě. Věřím, že volení zástupci veřejnosti jim porozumí a do novely je vloží. Argumenty proti nim totiž žádné nejsou.